

8K KURAMI IŞIĞINDA YEREL BELGESEL-KÜRESEL BELGESEL

Nilüfer ÖCEL*

Local and Global Documentary Filmmaking Under The Light of 8K Theory

The theoreticians are still trying to find the best way of having structural, contextual or discourse analysis applicable to all texts. One of them seeming to be applicable to many different types is called the 6T's approach mainly used for the literary and visual texts. This paper is an attempt to make the 6T's approach could also work for the documentary filmmaking process giving special emphasis to being local or global. Some contributions were made to the original theory by adding the 2 more variables to the approach and to fit with the original all aspects were made to start with the same letter of the alphabet. Thus, a new approach for the documentary filmmaking is introduced as the "8K Theory". The classification and the examples aimed to make it clear that the documentary filmmaker is in the process of a dilemma choosing his/her audience and making his/her film attractive for everyone in his society or anyone in the world. Will s/he choose to be known only by the members of his/her own society or would

* Öğr.Gör.Dr. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü

be more tempting to be known by the other societies though not wholly but at least partly and to a certain extent.

Key Words: Globalization, Documentary Filmmaking, 6T's Theory, 8K's Theory, Audience Research

.....

Belgesel ve belgeselci kavramı, hem yerel hem de küresel anlamda sürekli irdelenen, özellikle zamanımızda daha da önem kazanan bir durumdur. Genelde anlatıya, özelde göstergelere ve göstergelerden örülü tüm metinlere yönelik inceleme ve çözümlenme kuramları, ortaya çıkmaya başladıkları ilk yıllardan beri son derece ilginç ve güncel olabilmeyi başarmışlardır. Bu kuramların ele aldığı anlatılar ve bu anlatıların içeriğindeki ya da gönderecisindeki ya da alıcısındaki bir başka deyişle hedefindeki toplum yapısı değiştikçe, anlatının yapısında ve işlevinde de değişiklikler ortaya çıkmıştır. T. Todorov ve V. Propp'un anlatının yapısına ve eylem örgüsüne yönelik ilk incelemelerinden sonra, G. Genette anlatının zamansal ve işlevsel kurgusu üzerinde durmuş, daha sonra da R.Barthes anlatıyı oluşturan kodların önemini dile getirmiştir. Son dönemde ise adeta tüm bunların bir özetini çağrıştıran 6T yaklaşımı ile Grabe & Stoller gündeme oturmuş görünmektedir. Bu çalışmada, anlatıların içindeki dinamiğin yakalanmasına ya da yeni metin oluşturmuna yönelik olarak kullanılabilecek bu yeni yaklaşım ile ilgili açıklamalarda ve belgesel filmin küreselliği ve yöreselliği ile ilgili örneklemelerde bulunulacaktır. Asıl kurama koşut olabilmek amacı ile İngilizce

karşılıklara ortak bir sesle başlayan karşılıklar bulunmaya çalışılmıştır. Burada verdiği ilham nedeni ile Sayın Yardımcı Doçent Doktor Nebahat Akgün Çomak'a teşekkürü bir borç biliyorum.

İster Küresel, ister Yerel olsun, belgeselin amacı, bir dünya yansımasıdır. Bu dünyanın birimlerini, bu birimlerin işlevlerini değişik bir bağlam ve bakış açısı ile yansıtabilmeyi amaçlamaktadır belgeselci. Belgeselcinin kimliği ve belgeselcinin elindeki hammaddeyi nasıl gördüğü ve nasıl yansıttığı konusunu yansıtmaya kuramları ile ilgili bir başka bildirinin konusu olduğundan bu çalışmada, yalnızca belgeselcinin hammaddesine yani belgeseline nasıl bir biçim verdiği ve hangi aşamalardan geçtiği göz önünde bulundurulacaktır. Dolayısı ile bu çalışma kapsamında, şu basamaklara izlenecektir.

1. Kavram (Theme)
2. Konu (Topic)
3. Kurmaca (Text)
4. Katıştırma (Thread)
5. Konuşlandırma (Task)
6. Koşutlama
7. Karşıtlama (Transitions)
8. Kavrama ve Karar Verme

1.Kavram: Belgeselcinin belgeselci işlevini görebilmesi, bir belgesel film ve bakış açısı üretebilmesi için öncelikle bir üst kavram gerekmektedir. Bu kavram çok genel, küresel, uluslararası hatta uluslararası bir kavram konumundadır. Örneğin, "dostluk ", "sevgi", "nefret", "yaşam", "doğa" gibi kavramlar, tüm dünyada,

farklı toplum yapılarında küçük ya da büyük farklarla yaşanagelen çok genel kavramlardır. Her anlatının olduğu gibi her bir belgeselin de temelinde bu kavram yatmaktadır. Belgesel, genelde, tek bir kavramı ele alır, kavramlar arasında geçişler, en azından hızlı geçişler yapmaz. Onun bu durağan ve istikrarlı yapısı, aynı kavramın anlatı boyunca yinelenmesi anlamına gelir ki, kimi zaman bazıları tarafından belgeselin "sıkıcı" bulunmasının nedeni de budur. Kavramlar arasında atlamalar yapılmadan, belli bir kavrama sadık kalınarak oluşturulan bütün, olabildiği denli yalın ve somut bir biçimde ele alınmak zorundadır. Oysa ki, genelde izlenen diğer "filmler" izleyiciye "hareket", kavramını fazlaca aşlamış olduğundan, izleyici belgeselde de hareketi aramaktadır. Belgeselin içinde de "eylem" odaklı bir bakış açısı vardır. Todorov'un sözünü ettiği gibi içinde "eylem" olmayan herhangi bir anlatı, anlatının tüm niteliklerini yansıtmayacaktır. Oysa, biz anlatıyı "eylemsiz" olarak yalnızca anlamı aktaran birimleri bir araya getirerek de bir belgesel oluşturabiliriz. Kavram, tek başına hiçbir işe yaramayacaktır. Bu yüzden bu kavramın bir "konu" bağlamında aktırımı gerekmektedir.

2.Konu: Kavramın seçilmesi ile, bu kavrama bağlı olarak seçilebilecek dizgeler de karşımıza çıkar. Kavramın bu genel dizgeler yardımı ile verilmesi, izleyicinin beklentiselliğine katkıda bulunur, anlatının yani belgeselin daha "kabul edilebilir" ve "anlatılabilir" bir düzlem içinde kalmasına ve bunun olanaklarından yararlanmasına yardımcı olur. Zaman zaman belgeselci, "alışılmadık yakıştırmalar" yaparak kavramı, genelde olduğundan

daha farklı bir boyuta taşır. Bu durumda da izleyicideki "beklentisellik" kırılmış olur, bunun yerine daha çarpıcı daha geleneksel olmayan bir yapı ile Barthes'ın sözünü ettiği bir "puzzle" ya da "bilmece" yaratılmış olur. Örneğin sevgi kavramı gündeme getirildiğinde, karşı cinsten iki kişinin, aynı cinsten iki kişinin, benzer yaşlardan iki kişinin birbirine duyduğu sevgi, yaşlı ile küçüğün arasındaki sevgi, çocuk ile köpeği arasındaki sevgi konu olarak ele alınabileceği gibi, anlatının temelinde, kişiler değil başka "şeyler" de yer alabilecektir. Örneğin, bir ağacın bir kağıt parçasına "duyabileceği" sevgi gibi. Bu bağdaştırmada, konunun çok açık ve herkes tarafından anlaşılabilir olması belgeseli izleyeni anlamlandırma düzeyinde rahatlatılabileceği gibi, yine Barthes'ın daha çok "meraklandırma" ya da "bilgilendirme" amaçlı "örtülü-gizemli bağlantılar"ı da kullanılabilecektir. Konu ancak bir kurmaca ile bütünlük kazanır.

3.Kurmaca: Kavramın ve konunun belirlenmesi ile birlikte, anlatının kurmaca kısmı gündeme gelecektir. Her anlatıda olduğu gibi, belgeselin de bir kurmaca biçemi bulunmaktadır. Her ne kadar, belgeselcinin bu kurmacada önemli bir rol oynamadığı, "dünyayı olduğu gibi yansıttığı" görüşü savunulsa da belgeselcinin kesinlikle kurmaca kısmında yer alması gerektiği görüşündeyim. Kurmacası olmayan bir anlatı, rastlantısal olarak çekim yapan sahipsiz bir kamera ya da fotoğraf makinesi gibidir. Oysa, belgeselcinin bir "amacı" yansıtmak istediği bir "dünya"sı vardır. Üstelik bu dünyayı kendi görmek istediği ya da göstermek istediği biçimde yansıtmaktır amacı. Bu nedenle, kurmaca bölümünde ele alınan ve

kavramın, konunun bir uzantısı olarak anlatı içine " serpiştirilen" karakterler, unsurlar, kodlar, anlatı metnini oluşturduğu gibi, bunun diğer düzlemlerdeki çözümlenmelerini de beraberine getirebilecek denli önemlidir. Bu kurmaca kısmı, belgeselin diğer alanlardan farklılığını oluşturan bölümdür. Diğer "kurmaca" (fiction)dan farklı olmak şartıyla, burada "kurulan" dünya, ya da düzen, anlatı, belgeselcinin anlatısının ve tarafsızlığının bir göstergesidir. Burada dört tip belgeselciyi ayırmsayabiliriz.

a.Rastlantısal : Rastlantısal çekimler, yansız, doğaçlama, belli bir bakış açısı içermeyen çekimlerdir. Bunların arasında bir konu ve kavram bütünlüğü bulunmayacağı gibi, çekilen her kare film ya da fotoğraf ayrı bir bağlamda ayrı bir katmanda değerlendirilebilecek denli özgündür.

b.Bilinçli: Bu çeşit bir anlatı yaratımı, çekimlerin belli bir anlam alanı yaratmak amacı ile belli bir kodlama düzeni içinde ve belli bir bakış açısı ile yansıtılmasını gerekli kılar.

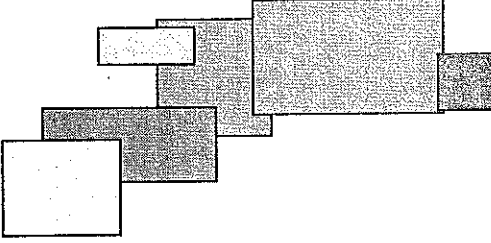
c.Seçici: Bir anlatının yaratımı için gerekli ya da yeterli çekimlerin yapılmış olması belgeselciyi mutlu etmez. Seçici belgesel yapımcısı, var olanlar arasından, kendi istediği, göstermek istediği dünyayı aktarabileceği görüntüleri seçer ve onları belli bir anlam yaratabilecek biçimde özenli bir biçimde dizer. Bu durumda, belgeselcinin tarafsızlığı sorgulanabilir, çünkü üretilen ürün, yalnızca olanları değil, belgeselci açısından olması gerekenleri, ya da öyle görünenleri de içermektedir. Belli bir düzlem içinde kısıtlı kalılabileceği gibi, daha farklı toplum ve katmanlar arasında geliş gidişler de söz konusu olabilir.

d.Yönetici: Bir anlatının yaratımı için geçilmesi gerekli bütün süreçlerden geçilmiş, ancak, olayların doğası, anlatım biçimi belgeselcinin vermek ya da yansıtmak istediği iletiyi verebileceği biçimde "değiştirilmiş" ya da dizilmiştir. Burada önemli olan artık yalnızca belli bir doğallık içinde aktarım değil, belli bir iletinin alıcı tarafından kayıtsız şartsız alınabileceği bir ortam içinde anlatıyı verebilmektir. Belgeselcinin amacı yalnızca belli bir bakış açısını başkalarına yansıtmak değil, bunun kabul edilmesini de sağlayacak her türlü şartı ve örneği gündeme getirerek haklılığını kanıtlamaktır.

Kurmaca bölümünde belgeselcinin ister küresel isterse yerel olsun, göstermeyi "seçtiği" öğeler, anlatının temelini oluşturur. Belgeseli belgesel yapan da işte bu "seçim"dir. Seçimlik öğelerin ne denli yerel motiflere dayandırıldığı, hangi toplum için ne denli önemli ya da önemsiz olduğu, o toplumda ne sıklıkla kullanıldığı ve devindiği, o toplum yapısı içindeki işlevi son derece önemlidir. Kurmaca öğelerinin seçimi, belgeselin bir anlamda kimi anlattığının ya da kime yönelik olduğunun da belirtkisi durumundadır.

4.Katıştırma: Belgeselci, herhangi bir anlatı yazarı gibi, belgeselini ilginç ve izlenebilir kılmak zorundadır. Genelde belgeselin doğasından gelen, ağır ve sıradan eylemler, çoğu kez belgeselin izleyicisine ulaşmadan başka eylemlerle yer değiştirebilmektedir. Örneğin, televizyonda yer almakta olan belgesellerin çoğu, izleyicinin belgeseli sonuna dek izlemeden kanal değiştirmesi ile gerçek bir "ulaşım"dan yoksun kalmaktadır. Her anlatı, anlatıldığı düzlemde, başka anlatılarla kesişmek, karşılaşmak durumundadır. Doğanın kendisinde olan bu katıştırma eylemi, belgeselcinin de

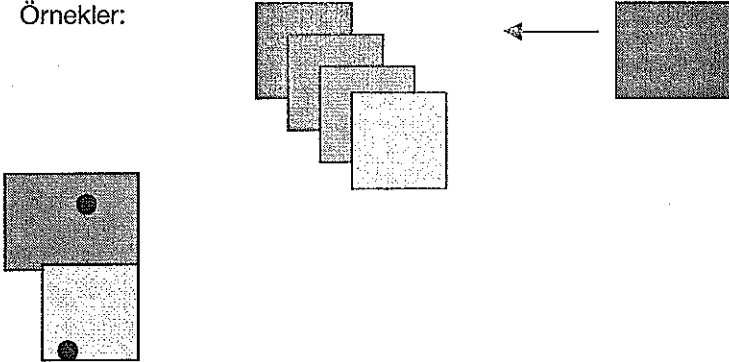
uygulayabileceği bir teknik olarak karşımıza çıkar. Bu durumda, anlatıyı oluştururken, belgeselci ister anlatı gereği isterse daha bir amaçlı olarak anlatının özünde olmayan, ya da olması gerekmeyen başka ayrıntılara, değerlere, kodlara da yer verir ve böylelikle anlatının başka düzlemlerde farklı anlamları içermesine yardımcı olur. Bu tıpkı, farklı desenlerdeki kumaşların bir araya getirilmesi ile oluşturulan bir "patchwork" "yamalı bohça" örneğidir. Ancak, bu farklılıklar o denli özenli bir biçimde bir araya getirilir ve ortaya çıkan desen öylesine güzel bir desen içerir ki, anlatı hem yeni bir biçim, yeni bir anlam hem de yeni bir işlev kazanmış olur. Bunu yapabildiği için de belgeselci hem bir düşünür, hem de sanatkar ünvanını kazanır. Anlatının içinde katıştırmaların olması, o anlatının o denli farklı düzlemde anlam yaratabilmesi bir başka deyişle "okunur" olması demektir. Katıştırma oranına göre, aynı anlatıya, hem sanatçı gözüyle, hem filozof gözüyle, hem toplumbilimci gözüyle, hem de ideolojik boyutlardan bakmak olasıdır. Katıştırma oranının çok fazla olması, yani aynı anlatının farklı düzlemlerde farklı anlamlarının olması olumlu olabileceği gibi olumsuz sonuçları da beraberinde getirebilecektir. Katıştırma oranı çok fazla olan bir belgeselin içindeki tüm katmanlara yönelik izleyicilerle buluşması, bu izleyicilerin her bir iletiyi alması gerektiği gibi alabilmesi ve belgeseli hakkıyla yorumlayabilmesi de çok zor olacaktır. Bu gibi durumlarda, belgeselci genelde çok fazla katıştırma yapmak yerine, aynı düzlem içinde kalan sade bir anlatıyı yeğlemekte, bu da kimi izleyici tipi için sıkıcı olarak yorumlanabilmektedir.

5.Konuşlandırma: Anlatının yapısal özelliklerinin belirlenmesi ile birlikte, bu yapı, içinde bulunduğu düzleme ve katmana göre farklı işlevsel özellikler kazanmaya ve uygulamaya hazır duruma gelecektir. Bu işlevsel özelliklerin yalnızca anlatıyı gönderen tarafından değil, hatta daha çok anlatıyı algılayacak, alımlayacak ve anlamlandıracak alıcı tarafından belirlendiği de bir gerçektir. Bu yüzden, anlatının, alıcıda konuşlandırılması son derece önemlidir. Kimi bilinçli alıcıların belli bir anlatıyı gerektiği biçimde yaşamlarında konuşlandırması söz konusu olabileceken, başka tür alıcıların da anlatıyı farklı bir değerler katmanında konuşlandırması ile birlikte anlatının yeni bir anlam, yeni bir işlev kazanması da söz konusu olabilecektir. Bu durum, anlatıya bir yorumlama zenginliği katabilecek olumlu bir açı oluşturabileceği gibi anlatının tümüyle farklı bir boyutta istenmeyen, hedeflenmeyen anlam kümeleri ile karşılaşması nedeniyle olumsuz ya da işlevsiz bir duruma düşmesine de neden olabilecektir. Bu yüzden, anlatının, alıcının yaşamında doğru biçimde konuşlandırılması son derece önemlidir. Elbette, bireysel olarak farklı yaşantı art alanları ve alımlama estetiği kuramları gereği tek tek herkesin aynı anlatıyı

nasıl alımladığı ve yorumladığı, bu anlatıya yaşamında ne tür bir işlev yüklediği ve bunu nasıl bir devinim örgüsü içine yerleştirdiği son derece önemlidir. Ancak, burada belgeselin bireylerin değil, daha önceden hedeflenmiş toplum yapılarına ve katmanlarına konuşlandırılması söz konusudur. Bu konuşlandırım sırasında, izleyiciye nasıl bir görev ve işlev yükleneceği, onun hangi kod düzeneği ile gönderilen iletileri açıklaması gerektiği de tümüyle anlatıyı yapılandıran ve gönderenin belirleyeceği bir konudur. Yine de belirleyicilik tümüyle belgeselcinin elinde değildir. Sonuçta, amaçlılığı ve hedefi belirlenmiş bir anlatı o anlatıyı oluşturandan bağımsız olarak hedefteki alıcıya ulaştığında, neler olacağını belgeselci belirleyemeyecektir. Burada, belli görevler üstlenen, belli bir amaçla izleyici konumuna geçen alıcı da etkin bir rol oynamaktadır. Bu karşılıklı bir seçim, bir alışveriş gibidir. Ancak, her iki tarafın da değiştirdikleri ürünün gerçek kalite ve değeri konusunda tam olarak bilgi sahibi olmadığı bir değişimdir bu.

Örnekler:

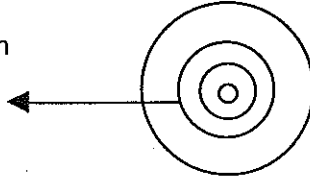

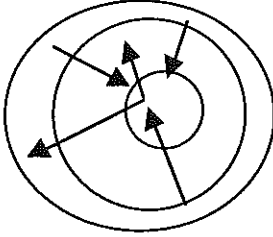
Farklı renkteki kareler hedeflenen toplumun değişik katmanlarını göstermek için kullanılmıştır. Belgeselcinin gönderdiği anlatıdaki değerler, bu katmanlardan hangisinde tam olarak konuşlandırılacaktır? Bu konuşlandırma ne denli yerleşik, ne denli geçici bir konuşlandırma olacaktır? Ne tür bir işlev ya da işlevler dizgesi içerecektir. Bu anlatı ile karşılaşan alıcı ne tür bir görev üstlenecektir. Örneğin, yalnızca edilgen bir izleyici mi olacaktır? Yoksa, izlediklerinin etkisi ile yaşamında belirli değişikliklere mi gidecektir? Tepkilerini kime karşı ve nasıl dile getirecektir? Bir değişim yaşayacaksa, bu yalnızca kendi bireysel yaşamını mı etkileyecektir, yoksa toplumdaki başkalarını da hareketlendirecek midir? Tüm bu sorular, anlatının toplumun hangi katmanında nasıl konuşlandırıldığı ve bu katmanda yer alan bireylerin yaşamında nasıl bir yer tuttuğu ile bağlantılı olarak yanıtlanabilecektir. Yerellik ve küresellik açısından bakıldığında, bu, belgeselin bir kodlar ve simgeler, göstergeler dünyasında yerini bulması, hangi değerleri kullanarak üretildiği, hangi kodlama sisteminin kullanılarak çözümleneceği ile ilgili dizimleri ve seçimleri beraberinde getirmektedir. Sonuçta, yerellik ve küreselliğin bir yanıtı bu konuşlandırma aşamasında karşımıza çıkacaktır. Bu yalnızca izleyici seçimi ile ya da yerel olma, bölgesel, ulusal ya da uluslar arası olma ilgili bir sorun değil, aynı zamanda bu özelliklerin birbiri ile geçişi durumu neler olabileceği ile de ilgilidir. Örneğin, yalnızca belli bir kültür ya da yaşam biçimi odaklanarak oluşturulan kodlar doğrultusunda çekilen bir yerel belgesel, bir şekilde küresel düzleme geçtiğinde, bu belgeselin bu düzlemdeki

kodlara göre açınımları, çözümlenimi ve bu düzlemdeki farklı toplum yapılarına göre hiç planlanmayan bir konuşlandırım söz konusu olacaktır. Bu da daha önceden belirtildiği gibi kimi zaman anlatıya umulmadık bir zenginlik katabilecek, kimi zaman da var olan işlevlerini ve değerlerinin de yitmesine neden olabilecek denli tehlikeli bir durumdur.

Konuşlandırma, her tür anlatının en önemli can alıcı özelliği durumundadır. Bireyler ve dolayısı ile toplum sürekli bir devinim içinde olduğundan, yapısı belirlenmiş belgeselin de işte böyle bir devinim ortamına gönderilmesi söz konusudur. Devinim genelde hep ileriye, basitten daha karmaşığa ve daha yoğunla doğru ilerler. Yine de zaman zaman geri dönüşler olabilmektedir. Aslında devinim, ilk halden tümüyle bir kopmayı hiçbir zaman gerektirmez. Tıpkı sürekli olarak genişleyen daireler gibi bir önceki durumu içinde barındırır. Bunu belgesele uyarlayacak olursak, devinim içindeki bir belgeselin asla yalnızca yerel ya da yalnızca bölgesel, ulusal, uluslar arası olma şansı yoktur. Bir kez anlatı dünyasına giren her anlatının başına geldiği gibi, belgeselin de farklı zaman dilimlerinde, farklı kültür ve kodlama sistemleri tarafından çözümlenmesi söz konusu olabilecektir.

Devinim geçiren
anlatıda oluşan
farklı katmanlar

Bu durumda, bir anlatı olarak kazandıkları ve kaybettikleri belgeselin yapısında bir değişiklik olmasa da işlevinde farklılıklar yaratacak ve her bir yeni konuşlandırma, belgeselin kendi içinde farklı anlam katmanları oluşturmasına neden olacaktır. Bu, her ne kadar belgesel için zararlı gibi görünse de, aslında, oluşan bu farklı daireler arasında da içsel bir iletişim ve devinim sürmekte olacağından, belgesel ne denli geniş izleyici kitlesine ulaşırsa o denli farklı açılma ve konuşlandırılma şansına sahip olabilir. Aynı zaman diliminde farklı toplum yapılarından farklı konuşlandırmalar olabileceği gibi, farklı zaman diliminde aynı toplum yapısında bile farklı konuşlandırmalar da olabileceğinden, belgesel, sürekli gelişen, değişen işlevler yüklenebilecektir. Artsüremli ve eşsüremli bu araştırmalar, belgeselcinin yerel ve küresel kimliğinden çok, belgeselin toplum yapıları ve değerlendirme sistemleri içinde nasıl bir konuşlandırmaya olanak sağlayabileceğini ortaya çıkarabilir.

6.Koşutlama: Anlatının belli açılardan yaşamın belli boyutları ve bu boyutların gerekli kıldığı belli kodlama ve çözümlenme sistemleri ile koşutlanması söz konusudur. Bu koşutlama, bireyin kendi içinde

bulunduğu toplum yapısı ve bireysel yaşam düzeneği ile gündeme gelebileceği gibi, belli bir anlatı türünü ya da belli bir kodlama sistemini de beraberinde getirebilecek sarmal bir döngü içermektedir. Koşutlamalar, zaman zaman istemsiz olarak serbest çağrışımla gündeme gelebileceği gibi, zaman zaman da belli toplum yapılarının ve yaşam biçiminin geleneksel kalıpları içinde toplum ve bireyler tarafından özümsemiş bir biçimde de karşımıza çıkabilirler. Bu durumda, alışılmış stereotiplerin kullanımı, ya da bilindik kodların kullanımı, koşutlama açısından izleyici bir anlamda rahatlatan bir ortam sağlamaktadır. "Alışılmadık yakıştırmalar" gibi, yeni ya da farklı bir kodlama sisteminin oluşturulması da bu koşutlamaların anlatıyı gönderen tarafından belirlenmesi anlamına gelecektir. Ancak, koşutlamaları kabul edip etmemek alıcının vereceği bir karar durumundadır. Koşutlamaların yani anlatı içindeki kod akışının, çözümüleme biçiminin, iletilerin oluşturduğu düzeneğin ve bu anlatı düzleminin bireyin ya da toplumların ne tür koşutlamalara uygun olduğunun bilincinde olan gönderen tarafından belirlenmesi, bu koşutlamaların kabullenilmesini gerektirmez. Üstelik, yerellik ve küresellik açısından bakıldığında, bir toplumda onaylanan ya da kabul gören koşutlamaların başka toplumlarda da aynı biçimde kabullenilmesi neredeyse olanaksızdır. Bu yüzden, belgeselcinin, ister yerel ister küresel amaçla ya da perspektifle üretilmiş bir belgeseli farklı konuşlandırmalarda farklı koşutlamalarla karşılaşacağı gerçeğini kabullenmesi, hatta buna hazırlıklı olarak anlatısına önceden gerekli öğeleri eklemesi gereklidir.

Anlatı oluşturan gönderici, ya da belgesel yapımcısı, anlatının belirli bölümlerinde alıcının belli işlevler üstlenmesini hedefler. Kimi kez yalnızca edilgen bir izleyici işlevi, kiminde karar veren kiminde eleştiren bir işlev yüklenmektedir alıcıya. Bu tür bir koşullama da alıcının üstlenmek durumunda olduğu bu farklı rolleri algılayıp algılayamaması ya da bu rollere alışkanlığı, yatkınlığı, istekliliği ile orantılı olacaktır. Sonuçta, izleyicinin katılımının beklendiği bölümlerde buna koşul olarak verilecek diğer işlevler, bu rolün yeterince iyi bir biçimde üstlenilmesi ve yerine getirilebilmesi ile bağlantılı olarak gerçekleşebilecektir.

7.Karşıtlama (Transitions): Anlatı ile karşılaşan alıcının ister algılama anında, isterse daha sonra yaşayacağı bir karşıtlamalar dizgesi söz konusudur. Buna bir anlamda, olumlu ya da olumsuz anlamda anlatıya karşı duyulan ya da anlatının bireyin yaşamına girmesi ile birlikte oluşan tepkiler diyebiliriz. Ancak karşıtlamalar yalnızca bir tepki olarak algılanmamalıdır. Karşıtlamalar düzleminde, anlatıdan bireye, bireyden anlatıya olan geçişmeler söz konusudur. Herhangi bir anlatının, bir toplumun ya da bireyin yaşamına girebilmesi, bu ister bireyin yaşamı, isterse toplum yaşamı olsun, bazı geçişmelerle olasıdır. Bu geçişmeler olmaksızın, bireyin ya da toplumun yaşamında anlatının bir yer bulması neredeyse olanaksızdır. Bir biçimde geçişme olması ile birlikte, anlatı, bireysel ya da toplumsal yaşamda kendine bir yer bulur. Bu konumlandırma ya da konuşlandırma ile birlikte, benzer konumda görülen "diğer" anlatılar ile bir "karşıtlık" ya da "birliktelik" durumu gündeme gelecektir. Birey ya da toplum, içinde yer verdiği bu

anlatı ile bir geçişmeler dizisi yaşayacak, kendinden anlatıya birşeyler kattığı gibi, anlatıdan da kendine birşeyler katacaktır. Yine bu bağlamda yerellik ve küresellik gündeme geldiğinde, bireyin ya da toplumun kendi özgün yapısından ve yaşamından kaynaklanan bir anlatı ile yaşayacağı geçişmeler ve karşıtlamalar ile farklı bir yapı ve yaşamı aktaran bir anlatı ile yaşayacağı geçişmeler ve karşıtlamalar elbette aynı olmayacaktır. Olumlu açıdan bakıldığında, küreselleşme aşamasında bireyler ya da toplumlar farklı katmanlardan ve toplum yapılarından gelen anlatıları "değişik" ve "ilginç" bulduğu için daha çok geçişme ve karşıtlama gereksinimi duyacaklar ve bunu daha bilinçli bir biçimde gerçekleştireceklerdir. "Öteki"nin bireysel ya da toplumsal "kimliğe" geçişi ya da onunla karşıtlanmasıdır bu. Yerel belgesel söz konusu olduğunda ise, bireyin ya da toplumun zaten içinde bulunduğu yapı içinde "kendine yakın" olarak gördüğü, kendinden saydığı değerlerin alıcılar tarafından karşıtlanması daha yumuşak bir zeminde gerçekleşmekte ve daha kolay olmaktadır diyebiliriz. Üstelik bu anlamdaki bir geçişme her ne kadar anlatıdan alıcıya imiş gibi görünse de bunun karşılıklı olduğu yani alıcıdan anlatıya yansıyan, geçişen değerlerin de olması kaçınılmazdır. Asıl sorun, yerel bir hedef kitle için hazırlanan anlatının, belgeselin küresel ya da küresel olarak hazırlanan bir belgeselin yerel değerlendirmeleri durumunda yaşanan karşıtlamalardır. Belgeselcinin görevi ve en önemli işlevi de bu karşıtlamaların olabildiği kadar çok ve yumuşak olabileceği bir anlatı biçimini yakalayabilmiş olmasında yatmaktadır.

8.Kavrama ve Karar Verme: Her anlatı, beraberinde bir değerlendirme, yargılama getirmektedir. Anlatı ile alıcının karşılaştığı her ortam, anlatıya karşı geliştirilen her bir olumlu ya da olumsuz karşıtlama, anlatıdan alıcıya, alıcıdan anlatıya doğru her bir geçişme, daha bir üst düzeyde bir alıcı tepkisi gerektirmektedir. Geçişmenin, katılımın etkisi bu biçimde somut biçimde gözlemlenebilir. İzleme sonucunda oluşacak olan bu durum, alıcının kavrama ve karar verme yetisi ile bağlantılı olarak gerçekleşebilecektir. Bu yalnızca kavrama aşamasında belli kodların kavranmasını ve bunların yorumlanarak izleme sonucunda belli yargılara ulaşılmasını değil, bunun dışında, izleyicinin algılama anından başlayarak kendisini algılayan metin karşısında konumlandırmasına da gerekli kılmaktadır. Sonuçta, alıcı, metnin tümüyle dışında yer alabilir, içinde yer alabilir ancak etkisiz kalabilir, içinde yer alabilir ancak, anlatıya karşıt bir görüş içinde olabilir, içinde yer alabilir ve anlatı ile paralel olumlu bir birliktelik içine girebilir.

Her anlatının içerdği bir sorun vardır. Bu gerçek anlamda bir sorun olmasa da, sorun olarak gündeme getirilen her konu, kavram sorunun bir parçası olarak alıcının karşısına çıkar. Sorunların çözümleri de kimi zaman anlatı içinde yer almaktadır. Zaten önemli olan, izleyicinin ilgisini çekecek bir sorun bulma ve sorunun anlatı içinde çözümlenmesidir. Kimi zaman bu sorunun ve çözümün değerlendirmesi de anlatı içinde yapılmaktadır. Belgeseli diğer anlatı türlerinden ayıran önemli farklardan biri de bu alanda yer almaktadır. Belgeselin genel yapısı içinde genellikle sorun olduğu gibi "yansıtılır" ancak çözüm önerisi ya belirsiz bir yapı ile

aktarılır, ya da hiç çözüm getirilmez ve değerlendirme de izleyiciye bırakılır. Bu şekilde, izleyicinin anlatı ile birebir karşılaşması sağlanmaya ve izleyicinin yorumlamasını sağlayacak bir ortam yaratılmaya çalışılır. Oluşturulmaya çalışılan sorun, çözüm, değerlendirme aşamalarında ise, anlatının yapısında bir değişiklik yapacak biçimde belgeselcinin kendi görüşünü katmasından çok, belli bir etkilenimde bulunmadan çözüm ve değerlendirme aşamalarında izleyiciyi kendi ve toplumsal değerleri ile başbaşa bırakmak amaçlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, ister yerel olsun, ister küresel, belgeselcinin yapması gereken şey, kavrama ve karar verme aşamalarında bireylerin ya da toplumlara uymaları gerekli kurallar koymak yerine, onları olabildiği kadar özgür ve nesnel olabilecekleri ortamlar yaratarak, belgesellerini hem geleneksel değerlerle hem de yeni değerlerle karşılaştırmaya çalışmak olmalıdır.

Bu örnekler ışığında yeniden yerel belgesel - küresel belgesel karşılaştırmasına dönülecek olduğunda, her ikisinin de pek çok ortak yönü olduğunu, örneğin, belgeselin yapısal olarak oluşturulması aşamalarında, kavram, konu ve bir miktar kurmaca basamaklarının birbirine çok benzeştiğini görebilmekteyiz. Belgeselin yerel ya da küresel olması özellikle katıştırma aşamasında karşımıza çıkmakta, belgeselin yapısına ya da öngörülen işlevine ne denli yerel ne denli küresel kavram, kod, konu ve değerlerin katıştırıldığı ile bağlantılı olarak belgeselin yerel ya da küresel geçerliği söz konusu edilmektedir. Bu katıştırmanın bir sonucu olarak karşımıza çıkan konuşlandırma aşamasında da

belgeselin öngörülen çapına göre yerel ya da küresel bir düzleme konuşlandırılması gerekmektedir. Bu da bir miktar belgeselcinin kendi bakış açısı ile belirlenebilse de genelde belgeselin kendine bulduğu sunum alanı ile de ilgili görünmektedir. Bu konuşlandırmanın sonucunda hedef kitlenin koşullamaları söz konusu olacaktır. Hedeflen, ister yerel isterse küresel olsun, alıcının karşıtlamalara girişmesi ve sonuçta kavrama ve karar verme yetilerini olabildiğince kullanabilmesinin sağlanabilmesidir. Yerel ya da küresel olmanın ölçütü olarak belki de değerlendirilmesi gereken asıl konu, kimin bu basamakta neyi, ne derece ve nasıl kavradığı, bu kavranan olgu ile ilgili olarak nasıl bir karara ulaştığı olmalıdır.

